

Огієвська І.В., Серебряков О.В., Соколов В.В.
Центральна геофізична обсерваторія, м. Київ

**ПАМ'ЯТІ АНАТОЛІЯ ВОЛОДИМИРОВИЧА ОГІЄВСЬКОГО
(60 роковин від дня смерті видатного українського вченого-гідролога,
професора, доктора технічних наук)**

Ключові слова: гідрометеорологічна служба, гідрологічна обсерваторія, архів.

Актуальність проблеми. Усіма здобутками науково-технічного поступу, якими в наш час пишається суспільство, людство повинно завдячити діяльності попередніх поколінь. Відомий вислів Ньютона: «Якщо я бачив далі інших, то це через те, що стояв на плечах гігантів» [1] – пояснює успіхи наукової діяльності та кар'єри сучасної еліти. Хто забуває історію минулого свого народу і свого родоводу, той позбувається майбутнього. 2 квітня 2012 року делегація співробітників Центральної геофізичної обсерваторії та Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту Міністерства надзвичайних ситуацій України у складі О. О. Косовця, Н. І. Швень, В. В. Соколова, Г. С. Філіппенка і О. М. Аксюка відвідала Державний історико-меморіальний Лук'янівський заповідник і поклала квіти на могили академіка ВУАН Б. І. Срезневського (155 років від дня народження) і професора А. В. Огієвського (60 роковин від дня смерті). У «Працях Центральної геофізичної обсерваторії» (ЦГО) № 3 за 2007 рік були статті за життєвий шлях та науковий доробок згаданих українських вчених. За Огієвського, найбільш повним біографічним та науковим описом діяльності талановитого українського вченого є невеличка монографія Йосипа Ароновича Железняка «Анатолій Владимирович Огієвский» (Л. : Гидрометиздат, 1973. – 88 с.). Мета авторів привернути увагу громадськості щодо майбутнього відзначення установами Національної академії наук та вищими учбовими закладами України у 2014 році 120-річчя від дня народження Анатолія Володимировича Огієвського, яке святкуватиметься 31 серпня та викласти маловідомі факти та документи із життя українського вченого та його родини.

Коріння та родинні стосунки. Коріння Огієвських веде початок від козацької старшини Чернігівщини з XVII століття. Батько Анатолія Володимировича мав шляхетне походження, народився в Кролевіці (зараз це Сумська область), у родинному будинку Огієвських, в якому у свій час, у подорожах, зупинявся Тарас Григорович Шевченко (рис. 2), навчався в університеті Святого Володимира, і за участь у студентських заворушеннях був виключений та назавжди висланий з Києва.

Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2012. – Т.1(26)

Анатолій Володимирович народився 31 серпня 1894 року у місті Стародубі, який на той час був у складі Чернігівської губернії. Володимир Дмитрович служив у Міністерстві юстиції, і як суддя, весь час із сім'єю переїжджав на нові місця своєї роботи. Востаннє вони осіли у Мінську.

Мати А.В. Огієвського, Катерина Григорівна (Пресницька) була жінкою працелюбною, освіченою та турботливою до сім'ї (три дочки та два сини). Їх виховання було побудовано на засадах постійної тяги до знань, суспільно-корисної діяльності та культури поведінки.

У 1913 році Анатолій Володимирович із золотою медаллю закінчив гімназію у Мінську. Навчання у вишах Петербурга (Психоневрологічному та Політехнічному інститутах) з початком Першої світової війни привело юнака до Військово-інженерного училища. У царській армії на фронті А.В. Огієвський перебував з 1916 до кінця 1917 року, спочатку у званні прапорщика, а з часом підпоручика. Наприкінці, після масового дезертирства солдатів із германського фронту, він заїхав до Мінську і вся родина на початку 1918 року повернулися до Києва, де Анатолій Володимирович вступив на навчання до Політехнічного інституту [2]. Лихоліття Української революції кидало його на різні боки визволителів України – армія П. Скоропадського, війська А. Денікіна та Червона армія, з якої у 1921 році він демобілізувався для закінчення Київського політехнічного інституту і навчання в аспірантурі.

Стрімка наукова, довоєнна кар'єра Огієвського пов'язана із розвитком гідрології та її суспільною потребою в Україні для розбудови народного господарства: меліорації сільськогосподарських земель, будівництва шляхів сполучень та мостів, будівництва Дніпрогесу, модернізації річкових споруд. Внесок Анатолія Володимировича в освіту наукових кадрів та індустріальне піднесення України був незаперечним. Кипуча діяльність, широкі контакти, шляхетне походження, закордонне відрядження, а ще й підготовка фундаментальної праці на здобуття Сталінської премії, і як наслідок – заздрість, донос та арешт в червні 1941 року і майже два роки перебування у в'язниці під слідством (рис. 3). Але накопичений життєвий позитив, впевненість у своїй правоті, лаконічні, відверті відповіді на запитанні слідчих, абсурдність самого обвинувачення – можливо все це сприяло закриттю кримінальної справи. Стрімкий наступ Червоної армії на захід і подолання водних рубежів, відбудова Дніпрогесу, зруйнованих мостів, річкових портових споруд, вимагало потребу у присутності в Україні таких вчених гідрологів і спеціалістів, як доктор технічних наук, професор Анатолій Володимирович Огієвський. 23 травня 1943 року він був звільнений і до лютого 1944 року працював науковим консультантом Гідрометслужби Сибірського військового округу.

Незважаючи на те, що у 1944 році Київ був закритим містом з обмеженням в'їзду та проживання, наказом начальника Головного управління гідрометеослужби Червоної армії генерал-майора інженерно-технічної служби Є. К. Федорова за № 58 від 11 лютого 1944 року, А.В. Огієвський був призначений начальником Гідрологічної обсерваторії Управління гідрометеослужби Київського військового округу. З 1944 до 1946 року

Київський військовий округ був складовою частиною Союзно-республіканського Народного комісаріату оборони на чолі із Наркомом України, командувачем Київським військовим округом генерал-лейтенантом В. Ф. Герасименком. Деякі автори помилково у публікаціях підкреслюють те, що він був директором, організованої вперше, Гідрологічної обсерваторії. Перша Гідрологічна обсерваторія була утворена в січні 1941 року на базі Київської гідрологічної станції 1 розряду [3]. Саме через це тривалий час виробнича частина гідрологічної станції майже до середини 50-х років ХХ століття тинялася по різних гідрометеорологічним підрозділам, як окрема складова гідрометеорологічних спостережень.

В Українській метеорологічній та гідрологічній службі А. В. Огієвський нетривалий час був крайовим гідрометром [4]. Разом з В. О. Назаровим (заступник директора Гідрометеорологічного інституту), як керівник служби оповіщень Дніпрогесу, брав безпосередньо участь у складанні щоденних гідрологічних прогнозів під час катастрофічної повені 1931 року [5]. Був постійним науковим консультантом гідрометеослужби, а наказом по УГМС УРСР за № 54 від 30 квітня 1941 року він увійшов до складу Науково-технічної ради Гідрологічної обсерваторії разом із Й.Ф. Марчінським, В.О. Гуцало, майбутнім завідувачем кафедри гідрології географічного факультету С.П. Пустовойтом та іншими. У 1944 році доля поєднала професора гідрології із колишньою випускницею Київського інженерно-гідромеліоративного інституту. Обоє загубили рідних у воєнне лихоліття; Валентина Олександрівна – чоловіка, який загинув на фронті і залишив дружину з маленькою дочкою, Анатолій Володимирович – дружину, яка після його арешту загубилася під час німецької окупації. У відтвореній Гідрологічній обсерваторії він обіймав посаду начальника, Валентина Олександрівна була завідувачем відділу обсерваторії, і через деякий час вони одружилися. Анатолій Володимирович удочерив маленьку Тетяну.

У післявоєнний час оточуючий люд і номенклатура упереджено та недовірливо ставилася до тих, хто побував в окупації або перебував у тюрмах і таборах. Огієвського двічі висували від Інституту гідрології і гідротехніки Академії наук УРСР на здобуття звання члена-кореспондента Академії наук і двічі його не затверджували. Мабуть, усе пережите: арешт, перебування у в'язниці, напружена викладацька та наукова роботи, невдачі у виборах до Академії наук призвели до кількох інфарктів. Від останнього ця талановита людина передчасно пішла із життя [2].

Валентина Олександрівна у 50-х роках ХХ століття блискуче захистилась на ступінь кандидата наук, працювала в Українському науково-дослідному гідрометеорологічному інституті (УкрНДГМІ), в останні роки – вченим секретарем [6] (рис. 6). Після приїзду у 1944 році до Києва, Анатолій Володимирович мешкав у будинку напроти ректорату університету – вул. Л. Толстого, 11, кв. 9, так званому «професорському будинку» (відомому киянам як будинок Мороза) [7]. Разом із новою сім'єю до 1953 року мешкала мати – Катерина Григорівна (Володимир Дмитрович помер у 1935 році).

Рис. 1. **Анатолій Володимирович Огієвський, професор, доктор технічних наук (31.08. 1894 – 03.04. 1952).**

Рис. 2 **Родинний будинок Огієвських в Кролевці. Місце народження батька, Володимира Дмитровича Огієвського. Тарас Григорович Шевченко зупинявся у ньому під час своїх подорожей**

Рис. 3. Огієвський А.В. під час перебування у Новосибірській в'язниці (1941-1943 рр.)

Рис.4. Приміщення Київського інженерно-гідромеліоративного інституту. Прощання із тілом А.В. Огієвського.

Рис.5. Поховальна процесія на вулиці Артема.

Рис. 6. Валентина Олександрівна Огієвська (1913-2002 рр.) – вчений секретар УкрНДГМІ та її дочка Тетяна Анатоліївна Огієвська-Чекушкіна (1937-1993 рр.) – старший науковий співробітник УФ ЦНДІКВР.

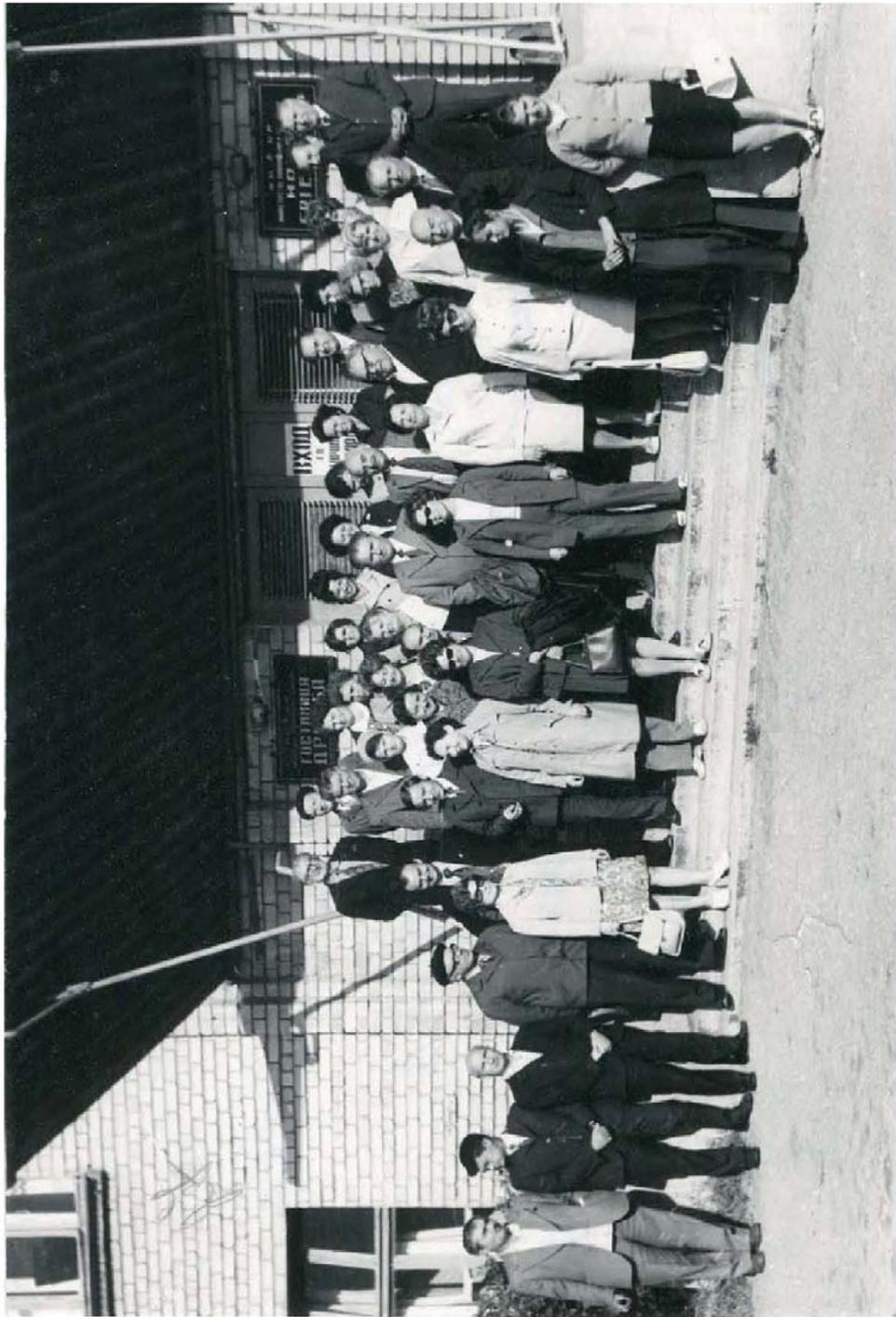

Рис. 7. Всесоюзна нарада гідрологів, вересень, 1975 року, м. Нова Каховка. Від УкрНДГМІ: Железник Й.А., Романенко В.А., Рубцов І.Г., Пашова Л.Г., Кочелаба Є.І., Чекушкіна Т.А., Маслова Т.В. Від відділу гідропрогнозів УБІ УГМС УРСР – начальник Лигло В.М.

Дочка Тетяна Анатоліївна у 1959 році закінчила Київський інженерно-будівельний інститут. Працювала у Державному проектувальному інституті «Укрводоканалпроект», Держбуді УРСР. З 24 серпня 1964 року працювала в УкрНДГМІ [8]. Разом із чоловіком Юрієм Костянтинівичем мали сина та дочку. У 1971 році захистила дисертацію на ступінь кандидата технічних наук: «Вплив водосховищ на витрати малих річок». Із 1979 року вже працює в Українському філіалі Центрального науково-дослідного інституту комплексного використання водних ресурсів старшим науковим співробітником лабораторії водогосподарських балансів (рис. 6). Її робота була пов'язана із моделюванням стоку та водоспоживанням у басейнах малих річок, питаннями досконалості водогосподарських систем. За сумлінну працю Тетяна Анатоліївна мала низку заохочень та подяк від керівництва, медаль «1500 лет Києву», диплом «Учасник ВДНХ СРСР» 1983 року. Її доробок викладений у 34 наукових працях. У 1984 році у видавництві «Урожай» була надрукована монографія «Малым рекам – чистоту и полноводность».

З метою удосконалення математичних знань Тетяна Анатоліївна була слухачем постійно діючого семінару при Будинку науково-технічної пропаганди «Прикладні завдання в теорії імовірності та математичної статистики» та Вищих гідрологічних курсів ЮНЕСКО при МДУ ім. Ломоносова за темою «Наукові засади раціонального використання, охорони та управління водними ресурсами» у 1982-83 рр. В інституті користувалася повагою і авторитетом у колективі, виконувала громадську роботу. Трагічний випадок обірвав життя Тетяни Анатоліївни у 1993 році [9]. У жовтні 2002 року пішла з життя її мама Валентина Олександрівна Огієвська.

Анатолій Володимирович Огієвський похований на території Державного історико-меморіального Лук'янівського заповідника: ділянка 31, ряд 1, місце 33. Похорон був багатолюдним: рідні, друзі, студенти, науковці, працівники Українського управління гідрометеослужби (рис. 4, 5). Один з авторів, досліджуючи справу реабілітованого вчителя професора Огієвського, академіка АН УРСР Євгена Володимировича Опокова, у паперах архівно-кримінальної справи знайшов документ, що у 1962 році, слідчий відділ МДБ УРСР вкотре переглядав кримінальну справу Анатолія Володимировича у пошуках зв'язків закордонних відряджень Опокова та Огієвського, але безрезультатно. Колишні колеги на допитах в якості свідків – Сухомел В.М., Засс В.М., Слободян Р.Т., Свєцинский Д.В., Дрозд Н.І., надали слідчому щирі, теплі та правдиві свідчення за Є.В. Опокова та А.В. Огієвського як видатних, і сумлінних українських вчених в галузі гідрології і гідротехніки [10]. В статті уперше друкується документ, який Анатолій Володимирович власноруч написав у в'язниці до слідчих органів держбезпеки (друкується один із наявних трьох) перед звільненням [11].

Автори вдячні працівникам архівів: УкрНДГМІ, УФ ЦНДІКВР, Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), Державного історико-меморіального Лук'янівського заповідника.

***Дополнительное заявление Огиевского Анатолия Владимировича,
до ареста - профессора гидрологии и доктора технических наук.***

1. По сути основного обвинения по ст. 58 в ч. I мною даны особые пояснения еще 28-X-1941 г. (в моих собственноручных показаниях от указанного числа). Подчеркну только здесь, что по имеющимся в деле материалам исходной точкой по обвинению по ст. 58 в ч. I являюсь, как это ни странно, только я сам, – ибо инж. Андреев ссылается в своих клеветнических показаниях 1938 г. как на первоисточник – только лишь на меня (будто бы я сам сказал, что являюсь шпионом). Трудно представить, чтобы нормальный человек (каким я себя считаю) сам себя поставил в такое положение перед малознакомым и ничего с ним не имеющим общего молодым инженером, каковым является инж. Андреев.

2. В следственных материалах довольно много места уделено моему прошлому за период 1919-1920 гг.

Подчеркну здесь, что советский ученый, профессор и доктор технических наук А.В. Огиевский период 1936-1938 гг. (к каковому относится обвинение Андреева) очень мало или даже ничего не имеет общего с тем молодым недоучившимся студентом, каким было это же лицо, т. е. я, в 1919-1920 гг.

И почти годичная служба в Красной Армии и работа на таких стройках как Днепрострой, и работа в ВУЗ'ах, и руководящая работа в Научно-исследовательском Институте, и моя обширная работа с молодыми научными кадрами – все это, вместе с общей обстановкой советской действительности, - не могло не подействовать на меня и мои воззрения – воззрения советского патриота, преданного партии и правительству, любящего свою родину и готового для них во всякое время отдать не только все свои силы и знания, но в любое время и жизнь, если это потребуется.

3. Собранные в конце следственного материала отрицательные моменты, при их соответствующем освещении, если их объединить в одно целое, действительно могут произвести отрицательное впечатление, особенно без их возможной расшифровки, благоприятной для меня. Так, напр., если записать, что мой отец – дворянин и что он служил по б. Министерству Юстиции при Царском режиме, - то это звучит не очень хорошо. Но если прибавить (чего нет как будто бы в следственном материале), что мой отец в бытность его студентом Киевского Университета (в 80-х гг.) был исключен из Университета за участие в так называемых студенческих беспорядках и был выслан из Киева и что он при Советской власти служил в советских органах и жил в месте своего рождения (г. Кролевец, Черниговская обл.) и никакой собственностью не владел – это уже одно несколько меняет первоначальное впечатление.

Таким образом всем отрицательным моментам из моей биографии можно было бы противопоставить ряд положительных, - целиком (или почти целиком) погашающих отрицательные моменты. Вся моя безупречно-честная работа как советского специалиста на протяжении свыше 20-ти лет, - должна быть принята во внимание. Хочется подчеркнуть здесь также

факты, напр., как ряд моих выступлений против действительных врагов народа (Минаев из Госплана УССР – при экспертизе проектировок по Большому Днепру, Саркисов – при экспертизе проекта «Глубокого ввода» - судоходного и обводнительного канала – из Днепра в Донбасс, Оппоков – мои статьи против его научных концепций и др.); хочется подчеркнуть огромный объем научной работы, выполненной мной (97 печ. научн. работ, 2 учебника, принятые в ВУЗ'ах СССР, - с общим объемом моей печатной продукции в 6000-6500 печатных страниц, т. е. в среднем по 250-270 печ. страниц в год) и потребовавшей от меня систематической неустанной работы по 14-18 часов в сутки без выходных и праздничных дней зачастую, а также огромную работу по подготовке и воспитанию молодых технических и научных кадров (аспирантура).

4. Мне неизвестен дальнейший ход моего дела. Я надеюсь, что чрезвычайно тяжелое и весьма оскорбительное для меня обвинение по ст. 58 в ч. I – будет с меня снято.

Если же по каким-либо соображениям все-таки недоверие ко мне останется, или если дело мое опять затянется, - то очень прошу до окончательного решения избрать для меня другую меру пресечения в виде , напр., подписки о невыезде из какого-либо назначенного мне для жительства пункта. Я бы обязался строго соблюдать такую подписку, отвечая за нее своею жизнью.

Ибо самое тяжелое в моем положении – это оставаться в стороне от той работы, которую я мог бы выполнять с успехом и которая могла бы принести надлежащую пользу моей родине в переживаемое ею сейчас тяжелое время. Я готов был бы сейчас нести любые обязанности в Красной Армии, в том числе и непосредственно на фронте, предоставив своей родине свою жизнь. Если это невозможно, то на научном фронте я мог бы сделать больше, чем кто-либо другой, разумеется, по моей специальности, в силу имеющегося у меня богатого опыта и большой теоретической подготовки. Особенно мне горько чувствовать невозможность продолжать мою последнюю научную работу, подготовленную на Сталинскую премию еще в начале 1941 г. и дальнейшее развитие которой могло бы, по моему глубокому убеждению, внести целый переворот в мировую гидрологию, выдвинув Советскую гидрологию на первое место в мире.

5. Я очень прошу принять все вышеизложенное во внимание, снять с меня незаслуженное и неправильное обвинение по ст. 58 в ч. I и дать, наконец, мне возможность отдавать все мои силы и знания на пользу моей родине, как честному советскому ученому и специалисту, искреннее преданному партии и правительству и доказывающему это последнее на самом деле своими делами и своим честным трудом на протяжении свыше 20-ти лет.

А. Огиевский

4-V-1943 г.

г. Новосибирск

Список літератури

1. *О гигантах и карликах*: <http://litsyn.livejournal.com/19424.html>. 2. *Огієвська І.В.* Життєвий і творчий шлях Анатолія Володимировича Огієвського. 55 роковин від дня смерті / І.В. Огієвська // *Праці ЦГО – 2007.* – Вип. 3 (17). – С. 94-95. 3. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.* – Ф.4668. – оп.1. – спр.1. – арк. 7. 4. *Довгич М.І.* Відділ гідрології та Державного водного кадастру. Історичний огляд і сучасність / М.І.Довгич, Н.А.Самойленко, В.В.Соколов // *Праці ЦГО. – 2007.* – Вип. 3 (17) – С.10. 5. Значення катастрофічної повені ні Дніпрі біля Києва 1931 року для визначення максимальних характеристик стоку (хроніка події та науково-історичний нарис) / [О.О.Косовець, М.І.Довгич, Н.А.Самойленко, В.В.Соколов] // *Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія.* – Т. 4(25). – С. 155–169. 6. *Особиста справа В.О. Огієвської*, архів УкрНДГМІ. 7. *Київ.* *Энциклопедический справочник* / Под ред. А.В. Кудрицкого. – Изд. 2-е. – К. : УРЕ, 1986. – С. 614. 8. *Особиста справа Т.А. Чекушкіної*. Архів УкрНДГМІ. 9. *Особиста справа Т.А. Чекушкіної*. Архів УФ ЦНДІКВР. 10. *Архівно-кримінальна справа Є.В. Опокова.* – ЦДАГОУ – Ф.263. – оп. 1. – спр. 56306. – арк. 128-131. 11. *Архівно-кримінальна справа А.В. Огієвського.* ЦДАГОУ – Ф.263. – оп. 1. – спр.44623.

Пам'яті Анатолія Володимировича Огієвського (60 роковин від дня смерті видатного українського вченого-гідролога, професора, доктора технічних наук)

Огієвська І.В., Серебряков О.В., Соколов В.В.

Викладені маловідомі факти із біографії одного з видатних вчених України в галузі гідрології – Анатолія Володимировича Огієвського.

Ключові слова: *гідрометеорологічна служба, гідрологічна обсерваторія, архів.*

Памяти Анатолія Владимировича Огиевского (60 годовщина со дня смерти выдающегося украинского ученого-гидролога, профессора, доктора технических наук)

Огиевская И.В., Серебряков О.В., Соколов В.В.

Изложены малоизвестные факты из биографии одного из выдающихся ученых Украины в области гидрологии – Анатолія Владимировича Огиевского.

Ключевые слова: *гидрометеорологическая служба, гидрологическая обсерватория, архив.*

To memory of Anatoly Vladimirovich Ogievsky – outstanding Ukrainian scientist-hydrologist, Professor, Doctor of Technical Sciences – on the 60th anniversary of his death

Ogievska I.V., Serebryakov O.V., Sokolov V.V.

Set out little-known facts from biography one of the outstanding scientist of Ukraine in hydrology - Anatoiy Vladimirovich Ogievskii.

Keywords: *Hydrometeorological Service, hydrological observatory, archive.*

Надійшла до редколегії 05.04.2012